

MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST SE VYPLATÍ: NAIVÁTOR

AKTIVITA: NAIVÁTOR

Anotace:	Aktivita vede žáky k seznámení se s tématem konspiračních teorií na příkladu teorie o placaté Zemi. Žáci pracují ve třech skupinách – jedna z nich analyzuje web s konspiracemi, druhá zkouší pomocí experimentu dokázat, že Země placatá být nemůže, a třetí se zamýšlí nad důvody, proč někteří lidé této teorii věří.
Vzdělávací oblasti a obsahové vzdělávací okruhy:	ZV a GV: člověk a společnost, jazyk a jazyková komunikace, (informatika a) informační a komunikační technologie OV: společenskovední vzdělávání / občanský vzdělávací základ, jazykové vzdělávání a komunikace, vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích
Průřezová témata:	ZV a GV: OSV, MV OV: OVDS, IKT
Klíčové kompetence:	ZV a GV: k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské OV: k učení, k řešení problémů, komunikativní, personální a sociální, občanské kompetence a kulturní povědomí, kompetence využívat prostředky informačních a komunikačních technologií a pracovat s informacemi
Doporučený věk:	13+
Cíle:	Žáci: <ul style="list-style-type: none"> ▪ se seznámí s fenoménem konspiračních teorií a jejich základními rysy ▪ přemýšlejí o společenské nebezpečnosti důvěřování konspiračním teoriím ▪ kriticky vyhodnocují kvalitu internetových informačních zdrojů při formulaci vlastních názorů
Délka:	45 min. (včetně projekce spotu)
Pomůcky:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ PRACOVNÍ LISTY 1–3, vždy jeden pro každou skupinu žáků ▪ MATERIÁL pro jednu skupinu žáků ▪ LIST PRO VYUČUJÍCÍ ▪ 1x karton cca 40 x 40 cm ▪ 1x ruční svítilna (kruhový tvar) ▪ zařízení s připojením k internetu pro žáky, na kterých bude možné přehrát video (smartphone, tablet, stolní počítač...)

Postup:

1. V úvodu aktivity žákům položíme otázku, zda jsou přesvědčeni o tom, že je Země kulatá.
2. Následně je konfrontujeme s tím, že v USA je o kulatosti Země přesvědčeno jen 66 % lidí ve věku 18–24 let, ostatní o tom buď pochybují, nejsou si jisti, nebo jsou přesvědčeni, že je Země placatá.
Poznámka: Zdroj: výzkum americké agentury YouGov z roku 2018, <https://today.yougov.com/topics/philosophy/articles-reports/2018/04/02/most-flat-earthers-consider-themselves-religious>
3. Ptáme se žáků, co může lidi vést k pochybnostem ohledně kulatosti Země. Pokud to při diskusi nepadne, na jejím závěru uvedeme, že častým zdrojem těchto pochybností jsou zejména konspirační teorie. Pokud žáci termín neznají, vysvětlíme ho.
Poznámka: Informace ke konspiračním teoriím najdete v textu *Otázky a odpovědi*.
4. Následuje projekce **spotu**.
5. Poté se žáků zeptáme, jak vnímali Naivátor, co podle nich ve spotu reprezentuje.
6. Zopakujeme, že na internetu se objevuje spousta informací, které mohou být zavádějící, jako například teorie o ploché Zemi. Následně žákům promítneme web www.placata-zeme.cz jako ukázkou zdroje, který tuto konspirační teorii šíří. Ukážeme žákům několik důkazů, které web pro teorii předkládá. Žákům sdělíme, že jejich úkolem bude informace na webu zpochybnit a dokázat si navzájem, že web prezentuje konspirační teorii, která nemá reálný základ.
7. Žáky rozdělíme do tří skupin s tím, že každá bude mít jiné zadání. V případě velkého počtu žáků je možné vytvořit více skupin, zadání se budou duplikovat.
 - První skupině rozdáme **PRACOVNÍ LIST 1** a **MATERIÁL** s 5 klíčovými otázkami.
 - Druhé skupině rozdáme **PRACOVNÍ LIST 2**, skupina dále obdrží připravený karton a ruční svítilnu. Také někomu z jejich členů zašleme či jinak předáme odkaz na video č. 1 <https://www.youtube.com/watch?v=Ia9hoRSG-rQ> (video se zrychleným východem Slunce nad mořem) a případně i video č. 2 <https://youtu.be/JOU53ufYnDA?t=121> (youtuber Martin Rota na kanálu Vědecké kladivo vysvětluje experiment, který mají žáci vyzkoušet – v čase od 2:01 minut).
 - Třetí skupině rozdáme **PRACOVNÍ LIST 3**.Žákům necháme na skupinovou práci cca 15–20 minut, aby zbylo zhruba 15 minut na prezentaci výsledků a závěrečnou reflexi.
Poznámka: Pro práci skupiny 1 bude výhodou, pokud metodu 5 klíčových otázek žáci již dříve používali, ale úkol je zvládnutelný i v případě, že se s touto metodou dosud nesetkali. Skupina 2 může vyžadovat více podpory při pochopení zadání a realizaci experimentu. V případě bezradnosti si žáci mohou přehrát video č. 2, ale nemělo by to být nutné.
8. Vyzveme skupiny, aby postupně představily zbytku třídy, co bylo jejich úkolem, podělily se o výsledky svého bádání a odpověděly na otázky uvedené na pracovním listu.
Poznámka: Doporučujeme, aby skupiny prezentovaly v pořadí pracovní list 1–3. Odpovědi k pracovnímu listu 1 najdete v **LISTU PRO VYUČUJÍCÍ**.

Reflexe:

Reflexe probíhá formou diskuse. Ptáme se žáků: *Jak na vás působily argumenty z webu Placatá Země, které jsme si ukazovali? Můžeme si být jisti, že je Země kulatá? Jak se můžeme bránit tomu, abychom na nějakou konspirační teorii nenaletěli? Jak můžeme postupovat, když zjistíme, že konspiračním teoriím věří někdo v našem okolí?*

Během reflexe zdůrazníme nutnost o zdrojích informací kriticky přemýšlet a připomeneme, že nám v tom mohou pomoci analytické nástroje, jako například 5 klíčových otázek. Tyto nástroje nás mohou při posuzování informací dovést k tomu, na jaké detaily se soustředit, abychom si mohli udělat vlastní úsudek ohledně důvěryhodnosti zdroje.

Otevřete si na mobilu nebo počítači webovou stránku www.placata-zeme.cz. Projděte si titulní stránku a prohlédněte si i další podstránky.

Následně se pokuste odpovědět na 5 klíčových otázek a další podotázky, které vám pomohou udělat si závěr, zda je rozumné informacím uvedeným na webu plně důvěřovat. Připravte si poznámky ke každé z otázek, abyste mohli odpovědi prezentovat třídě.

1. Kdo je autorem webu? Jaké informace o něm lze dohledat?

2. Co je obsahem webu? Lze uvedené informace ověřit?

3. Komu jsou informace na webu určeny? Jak mohou informace na webu ovlivnit názory a chování čtenářů?

4. Jak se web snaží upoutat pozornost? Jaký je používán jazyk? Jak působí obrázky a videa na webu? Jaké pocity toto vše může ve čtenáři vyvolat?

5. Proč byl podle vás web vytvořen? Kdo myslíte, že z něj může mít prospěch?

6. Konečný verdikt: Působí na vás web jako důvěryhodný zdroj?

1. klíčová otázka: KDO?

Kdo je autorem nebo tvůrcem sdělení?

Jaké informace lze o autorovi nebo tvůrci sdělení dohledat?

Kdo má kontrolu nad vznikem a šířením sdělení?

2. klíčová otázka: CO?

Co je obsahem sdělení?

Jaké názory či hodnoty jsou ve sdělení přítomny?

Jsou ve sdělení uvedené zdroje a jak se dají obsažené informace ověřit?

Jaké informace či vyjádření nejsou ve sdělení zahrnuty?

3. klíčová otázka: KOMU?

Jaké cílové skupině je sdělení určeno?

Jakým způsobem se sdělení k příjemcům dostává a jak se případně dále šíří?

Jak může sdělení ovlivnit názory, postoje a chování příjemců?

4. klíčová otázka: JAK?

Jak se sdělení snaží upoutat pozornost?

Jaký je jazyk a audiovizuální forma sdělení a proč?

Jaké emoce může sdělení v příjemcích vyvolat a proč?

5. klíčová otázka: PROČ?

Proč bylo sdělení vytvořeno?

Kdo má ze sdělení prospěch či užitek?

MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST SE VYPLATÍ: NAIVÁTOR

PRACOVNÍ LIST 2

Možná jste někdy měli příležitost pozorovat brzy ráno obzor s vycházejícím sluncem. Pusťte si na mobilu nebo na počítači video z YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=Ia9hoRSG-rQ>.

Obdrželi jste kus kartonu a baterku. Karton pro vás nyní představuje zemský povrch a svítlna Slunce. Vaším úkolem je zkusit s těmito pomůckami východ slunce zpoza obzoru nasimulovat.

1. Nejprve vyzkoušejte, odkud a kam se musí baterka pohybovat, aby udělala stejný efekt jako Slunce na videu. Zaměřte se na směr pohybu, výchozí bod a stín, který baterka na kartonu dělá. Také se zamyslete, z jakého úhlu člověk východ slunce pozoruje. Popište, co pozorujete – daří se vám pohyb na rovném kartonu nasimulovat?

2. Pokud se vám nedaří baterkou na rovném kartonu vytvořit stejný efekt, jako vytváří Slunce při východu, zkuste využít pružnosti kartonu. Daří se to při ohnutí lépe? Popište, co pozorujete nyní – odkud kam se musí baterka hýbat, aby dělala stejný efekt jako vycházející Slunce? Jaký tvar má karton, tedy zemský povrch?

Poznámka: Pokud se vám experiment nedaří, požádejte vyučujícího o nápovědu – video číslo 2. I poté si ale experiment sami vyzkoušejte.

3. Jaký lze na základě pokusu učinit závěr o tvaru Země?

Přečtěte si článek z webu iRozhlas.cz níže a odpovězte poté vlastními slovy na zadané otázky.

Vědci se vydali na konferenci o placaté Zemi. Téměř všichni účastníci čerpali informace z YouTube

Je Země kulatá, či placatá? Ačkoliv tuto otázku vyřešili už v antickém Řecku, stále více lidí tvrdí, že Země je plochý disk. Skupina vědců z amerického Texasu nyní zjistila, čím to je: lidé věří v placatou Zemi kvůli sledování videí na YouTube.

Texas 11:06 19. února 2019

Vědci se vypravili na srazy zastánců ploché Země v Coloradu a Severní Karolíně a vyzpovídali její účastníky. Všichni až na jednoho vypověděli, že o placatosti Země je přesvědčilo sledování videí na internetu.

Jedním z nevlivnějších je video s názvem *200 důkazů, že Země není rotující koule*. Autor v něm jednotvárným hlasem dvě hodiny postupně uvádí 200 argumentů z knihy spisovatele Erica Duaye. Mezi ně patří třeba to, že horizont se nejeví zahnutý, respektive je zahnutý jen na fotkách Národního úřadu pro letectví a kosmonautiku (NASA) a dalších státních kosmických agentur.

Boj s dezinformačními videi

Že jsou sociální sítě a internet živnou půdou pro šíření různých pseudovědeckých či konspiračních teorií, není nic nového, nyní je to ale minimálně v otázce ploché Země v USA vědecky dokázáno. Jak proti takovým videím bojovat? YouTube, který patří společnosti Google, může například změnit algoritmy, podle kterých nabízí uživatelům další videa, jež by je mohla zajímat. Lidé ve skupině, kterou vědci zkoumali, totiž uvedli, že se na dezinformační videa dostali přes jiné klipy, kde se probírají jiné konspirační teorie.

YouTube tak vlastně vytváří jakýsi koloběh, jenž jedince utvrzuje v jejich názorech, namísto toho, aby je poučoval a vystavoval protiargumentům. Odborníci by rovněž podle vědců neměli nad těmito jevy mávnout rukou, ale spíš by měli na YouTube či jiných sociálních sítích mýty aktivně vyvracet.

Youtuberem, který se o něco takového snaží, je Patrik Kořenář. Ten se věnuje například tomu, zda přistáli Američané na Měsíci či zda existují chemtrails. „Lidé rádi věří nejen pohádkám, ale i fascinujícím věcem, což znám, protože jsem také věřil spoustě věcí, které se teď snažím rozbít,“ řekl pro iROZHLAS.cz Kořenář.

Placatá Země nicméně není jedinou dezinformací, která se na YouTube šíří. Mezi další patří třeba to, že nejtragičtější požár v historii Kalifornie způsobily laserové zbraně. Či to, že někdejší ministryně zahraničí a demokratická prezidentská kandidátka z voleb 2016 Hillary Clintonová pije krev malých dětí, jak už dříve informoval iROZHLAS.cz.

Proč lidé věří dezinformacím?

Ve víře v placatou Zemi hraje roli i náboženství. V očích zastánců teorie to vypadá tak, že existuje spiknutí s cílem odvést lidi od víry. Kulatá Země je vnímaná jako například snaha o prosazení evoluční teorie, což v jejich očích odporuje tomu, co podle nich říká Bible.

Lidé, kteří věří v placatou Zemi, ale nezformovali jedno hnutí a na řadě detailů se mezi sebou neshodnou. V psychologické rovině pak řada lidí popisuje přijetí myšlenky, že Země je placatá, jako moment osvobození – nazření nějaké pravdy, kterou má jen omezený okruh lidí a dává člověku pocit moci a nadřazenosti nad ostatními.

1. Jakou roli hraje YouTube a další sociální sítě v tom, že lidé věří, že Země není kulatá?

2. Proč může být pro naši mysl nebezpečné, když budeme spoléhat při výběru videí ke sledování jen na doporučení od YouTube?

3. Jakými dvěma způsoby lze podle článku s konspiračními videi bojovat? Zkuste vymyslet ještě alespoň jeden další.

4. Proč mají lidé sklon konspiračním videím věřit? Co jim to může přinášet?

5. Zamyslete se, jestli znáte jinou konspirační teorii než tu o placaté Zemi. Pokud ne, v článku jich je několik uvedeno. Jednu si vyberte a popište, v čem spočívá a proč podle vás není pravdivá.

Níže najdete vypracované odpovědi k PRACOVNÍMU LISTU 1.

1. Kdo je autorem webu? Jaké informace o něm lze dohledat?

Přímo z webu nevyplývá, kdo je jeho autorem. Dalším hledáním (např. zadáním názvu webu a klíčového slova provozovatel do vyhledávače Google) lze zjistit, že autorem webu je Vladimír Bača. O autorovi nelze z veřejných zdrojů získat mnoho dalších informací, například o jeho odbornosti, vzdělání apod. Při snaze dohledat provozovatele webu přes registr domén WHOIS <https://www.nic.cz/whois/domain/placata-zeme.cz/> zjistíme, že web je zaregistrován firmou Anonymous Domains, s.r.o. Jak už název firmy napovídá, skutečného držitele domény dohledat nelze, na základě informací z webu tedy předpokládáme, že se skutečně jedná o pana Baču.

2. Co je obsahem webu? Lze uvedené informace ověřit?

Web se skládá zejména z YouTube videí, obrázků a překladů článků, které údajně potvrzují plochost Země. Ke všem těmto informacím autor webu připojuje svoji interpretaci, která je v souladu s jeho světonázorem. Tyto interpretace jsou na webu prezentovány jako faktické informace. Zdrojem těchto informací nejsou vědecké instituce nebo odborníci, informace nelze snadno ověřit.

3. Komu jsou informace na webu určeny? Jak mohou informace na webu ovlivnit názory a chování čtenářů?

Na web mohou přistupovat všichni uživatelé internetu. Lze předpokládat, že svým zaměřením apeluje zejména na příznivce alternativních interpretací většinového vnímání světa – může se jednat o lidi, kteří z nejrůznějších důvodů nedůvěřují společenskému systému, mají problém se ve světě orientovat nebo jsou skeptičtí k vědeckému poznání. Podle rubriky Bible se můžeme domnívat, že web chce oslovit také křesťany. U čtenářů může web vyvolat pocit, že je Země skutečně placatá. Čtenáři, kteří informacím uvěří, je mohou šířit dále. Web zároveň cílí na lidi, kteří již věří, že Země je placatá, a chtějí se ve své víře upevnit.

4. Jak se web snaží upoutat pozornost? Jaký je používán jazyk? Jak působí obrázky a videa na webu? Jaké pocity toto vše může ve čtenáři vyvolat?

Web je psán neformálním jazykem (tykání čtenáři, jednoduchá stavba vět) ve stylu populárně-naučných zdrojů, což mu dodává na srozumitelnosti a atraktivitě – je zde vyšší šance, že mu člověk porozumí a uvěří, než v případě složitěji psaných vědeckých studií. Obsahuje mnoho videí a obrázků, které ve své kvantitě mohou vyvolat dojem, že je teorie o placaté Zemi dobře podložena. Texty apelují na čtenáře, aby „utajovanou“ pravdu šířil dále. Ve čtenáři to může vyvolat dojem, že je celý život obětí spiknutí.

5. Proč byl podle vás web vytvořen? Kdo myslíte, že z něj může mít prospěch?

Web neobsahuje reklamy ani nenabízí zboží či služby k prodeji, lze tedy předpokládat, že autor není motivován výdělkem. Na základě obsahu webu a nejméně jednoho mediálního vystoupení pana Bačí (viz debata s Jiřím Grygarem na ČRo Plus https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/veda/grygar-baca-zeme-plocha-kulata_1801010945_pj) lze předpokládat, že autor webu skutečně věří tomu, že Země je placatá. Nejspíše tedy web vytvořil, aby o tom přesvědčil i další lidi.

6. Konečný verdikt: Působí na vás web jako důvěryhodný zdroj?

Na autora textu (spolupracujícího pedagoga a absolventa Studií nových médií Tomáše Titěru) ne.